

הרב יעקב אהרן סקוועילס

מח"ס "אוהל יעקב" י"ב

מו"צ, וראש כולל בירושלים

האם מותר לעקור ממקומו באמצע שמונה עשרה

ראש חודש אייר תשע"ח

לכבוד ידידי הנכבד הגאון החשוב רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש על המועדים", וש"ס חשובים ונחוצים עד מאד, בדבר השאלה לגבי אחד שמתפלל שמונה עשרה ומלפניו המתפלל הניח טלפון או משקפיים שלו על גבי חומש לידו, וזה מפריע למתפלל מאחוריו ששם לב לזה באמצע התפילה שלו, האם מותר לו לזוז ממקומו כדי להסיר את בזיון כתבי הקודש שקורה מלפניו?

תשובה

והנה יש לדון בכה"ג האם ומתי מותר לעקור ממקומו באמצע תפילת שמונה עשרה, ואם יש דבר שמפריע כוונת התפילה האם מותר ללכת ממקומו משום כך, אפילו באמצע שמונה עשרה או לא.

א.

האם מותר לעקור ממקומו - לצורך - באמצע שמונה עשרה

בגמ' בברכות (דף לא.) איתא: "אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם היה מניחו בזוית זו והיה מוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות". רבינו יונה כתב (דף כב: ד"ה מפני, והו"ד בפרישה סימן ק"ד ס"ק ב') שסתם השתחויה היא בפישוט ידים ורגלים, וכשהאדם משתחוה בזה הענין ועוקר רגליו בשעה שעומד, נמצא מרחיק עצמו ממקום שהיה עומד תחילה. הרי חזינן דר' עקיבא עקר ממקומו אלא שלא מבואר מדברי הגמ' אם הוא עקר ממקומו באמצע תפילת שמונה עשרה או אח"כ.

האוצר ♦ גיליון ט"ז

והנה נחלקו הראשונים בכוונת הגמרא- האם הוא עבר ממקומו באמצע שמונה עשרה או אח"כ. בטור (סימן ק"ד סעיף ב') הביא את דברי הגמ' שם וסיים כדעת רבינו יונה (שם) והרא"ש (סימן ג' בריש פרק אין עומדין), שלאחר התפילה היה, והרא"ש הוסיף שהיה זה אחר אמירת תחנונים שלאחר תפילה, שהרי אסור לצאת ממקומו עד שיגמור את תפילתו. אמנם תוס' שם (ד"ה ומוצאו) כתבו שר' עקיבא היה באמצע התפילה של שמונה עשרה כשעקר ממקומו. אם כן, נחלקו הראשונים אם מותר לצאת ממקומו באמצע התפילה, ולענין דינא הביא הבית יוסף שם דעת הרא"ש ורבינו יונה להלכה אע"פ שתוס' לא פירש כן.

מקור נוסף הוא בגמרא במסכת ברכות (לג.), דקאי על דברי המשנה בריש הפרק שאפילו אם נחש כרוך על עקבו באמצע התפילה מ"מ אסור להפסיק. והגמ' כתבה שהטעם הוא משום דנחש כרוך על עקבו לא הוי סכנה, כיון שאין נחש נושך ברוב הפעמים, אבל בעקרב פוסק כיון שהוא סכנה, ומותר לו לומר באמצע שמונה עשרה לחבירו שיסירנה.

הטור (סימן ק"ד סעיף ג') הביא את הגמ' הנ"ל להלכה למעשה וכתב לחלק בין נחש לעקרב, והוסיף שאם הוא רואה שהנחש כעוס ומוכן להזיק פוסק. וכתב בבית יוסף שרבינו יונה ביאר דאע"פ שאין לו להפסיק ולדבר באמצע תפילת שמונה עשרה, מ"מ בכה"ג יכול ללכת כדי שישליך את הנחש מעליו, כי לא מצינו בשום מקום שהליכה נקראת הפסק. ויש לעיין בדברי רבינו יונה - מדוע הוא כתב שלא מצינו בשום מקום דהליכה הוי הפסק, הלא לעיל בסוגיא של ההשתחויות של ר' עקיבא הוא פסק להחמיר כדעת הרא"ש, שאין עוקרים ממקומו עד אחרי התפילה, ואילו הכא לגבי הנחש נראה דאולי הוא סותר את דבריו.

באמת ראיתי שבט"ז (סימן ק"ד ס"ק א') העיר על דבר זה וז"ל: "כב"י בשם הר"ר"י שלא מצינו הליכה שנקראת הפסק' בשום מקום עכ"ל. וקשה ממ"ש הטור והש"ע אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו וההיא דר"ע כשהי' מתפלל בינו לבין עצמו אדם היה מניחו בזוית זו והי' מוצאו בזוית אחרת מרוב כריעו' והשתחויות בתחנוני' שלאחר התפלה היו עכ"ל וכ"כ הרא"ש משמע מזה דהליכה הוי הפסק וע"כ דהר"ר"י פליג ע"ז וא"כ להטור אין לו ללכת להשליך את הנחש כיון שאין סכנה והאיך הביא רמ"א זה לפסק הלכה. ואין להוכיח דגם הר"ר

ס"ל כהטור בזה מדפי' גם הוא דר"ע מיירי בתחנונים שלאחר התפל' כמ"ש ב"י זה אינו דהא דפי' הר"י כן משום קושיא אחרת דהיינו שהיה קשה לו דאין משתחוים באמצע הברכות אבל לא משום הוכחה דאין לצאת מן התפלה וכן התו' הביאו תי' זה על קושי' זאת ודחוהו משום דמשמונה עשר' קאמר ותי' בע"א דהיינו באמצע הברכה מותר לשחות כו' מ"מ משמע גם מדבריהם דמותר לצאת מן התפלה של י"ח בשביל ההשתחוי' והנה ריב"ש סי' של"ב תופס כדברי הטור והרא"ש ואוסר לש"ץ לעקור ב"כ מן התפלה במה שכורעים בסדר עבודה ורמ"א מביאו לקמן והתימה עליו שכאן פסק כהרר"י שהליכה לא הוה הפסק בתפלה וצ"ע ועמ"ש סי' ח' סי"ג, עכ"ל. הרי דהט"ז כתב בהדיא שאין כאן סתירה בדברי רבינו יונה, אלא מה שכתב כדעת הרא"ש שם היינו מכח הכרח אחר הנ"ל, ולא מטעם של הרא"ש.

ולענין דינא מצאנו שכתב בשו"ע שם (סעיף ב' וג') שפסק כדעת הרא"ש, שאין לצאת ממקומו עד שגומר את התפילה, אא"כ הוא בתחנונים של התפילה. ולגבי נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והרמ"א הוסיף את דברי ר"י שיכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו. וכתב המגן אברהם (ס"ק ג') הטעם של ר"י משום שלא מצינו הליכה שנקרא הפסקה בשום מקום, והוסיף דמ"מ שלא לצורך אסור וכמ"ש בסעיף ב'. ומה שכתב דהתירו לעקור ממקומו דוקא לצורך, כתב הפמ"ג שם שדברי המגן אברהם באו לתרץ את קושיות הט"ז מדברי הרמ"א סעיף ג' לדברי שו"ע סעיף ב', שבדין אחד מותר לצאת ממקומו, ובדין השני אסור. ונראה שכוונת הפמ"ג לתרץ לדברי הט"ז היינו שגם דעת הרמ"א היא לפסוק כדברי השו"ע סעיף ב', אלא שיש לחלק אם זו הליכה לצורך או לא, דלגבי הדין של הנחש הרי הוא הולך לצורך להסיר אותו מעליו, ולכן מותר, ויש לומר שאף השו"ע מודה לזה וממילא אין כאן סתירה, אלא יש לדון בכל מקרה אם הוא לצורך או לא. ויש לעיין מדוע הט"ז לא חילק כך בפשיטות, וראיתי בשו"ת שפתי נבונים (חלק א' סימן ע' הערה ד') שכתב בדברי הט"ז אי אפשר לתרץ כן, דא"כ כריעות והשתחויות הוי גם כן צורך, דהוי צורך וחלק של התפילה, ומדאסר המחבר כריעות והשתחויות ע"כ דדעת המחבר דאפילו בכה"ג אסור. משא"כ המגן אברהם לומד דאין השתחויות צורך כ"כ כמו נחש הכרוך על עקבו. ובביאור טעמו יש לומר או שלומד דטעם ההיתר של נחש הוא דיש גם בנחש סכנה קצת, וכמו שלומד הערוך השלחן, ולכן דעתו דוקא במקום סכנה התירו, או שהוא שלומד כמו

שכתב הכף החיים (סימן ק"ד ס"ק י"ג), שטעם ההיתר בנחש הוא משום כוונת התפילה, שקשה לו לכוון בשעה שנחש כרוך על עקבו, אלא שדעת המגן אברהם שצורך כוונת התפילה הוי צורך יותר מכריעות והשתחויות, ועי' בביאור הלכה מה שכתב בשם הגר"א.

הרי חזינן מכל הנ"ל שנחלקו האחרונים אם מותר לעקור ממקומו באמצע שמונה עשרה כשיש צורך, דעת הט"ז בשיטת המחבר היא שיש איסור הליכה אפילו לצורך, ואינו מותר אלא במקום סכנה. ואילו דעת המגן אברהם היא שלצורך מותר לעקור אפילו לדעת השו"ע. ולענין הלכה פסקו רוב האחרונים דמותר לעקור לצורך, כן כתבו המשנ"ב והשו"ע הרב, ערוך השלחן והכף החיים, שכל שהוא לצורך מותר לעקור ממקומו ואפילו צורך שאין בו סכנה, כמו ר' עקיבא וכדברי המגן אברהם ומ"ב פוסקים להלכה.

אולם נשאר לנו לברר מהו הגדר של צורך, והאם נידון דידן, שמופרעת כוונתו בתפילה בזה שרואה דברי חולין על גבי ספרים קדושים נחשב כצורך שיכול לעקור ממקומו או לא.

ב.

גדר "צורך" כדי להתיר עקירה באמצע שמונה עשרה

והנה נראה שגדר צורך כדי להתיר עקירה באמצע שמונה עשרה הוא אפילו אם הצורך הוא לכוון יותר טוב או בכלל באמצע התפילה, וכן רואים מהגמ' של כריכת נחש שמבלבל כוונה בתפילה, ועל זה התירו לעקור כדי להסיר את ההפרעה ממנו, כדי לכוין יותר טוב והוי צורך. וכן מצאנו כמה וכמה דוגמאות מדברי האחרונים והפוסקים בדברים שמפריעים את הכוונה בתפילה, והתירו לעקור בגללם ממקומו ונביא מקצת מהם כאן לתועלת הענין:

א. לעניין ילד שבוכה בבית הכנסת ואביו מנסה לרמוז לו להיות בשקט ואינו מועיל, כבר כתב בשערי תשובה (סימן ק"ד) ובכף החיים שמותר להתרחק מהאחרים. ואם גם זה לא יועיל פסק הגרשז"א זצ"ל הובא בספר תפילה כהלכתה (פרק י"ב סעיף פ"ז) שמותר לגשת אליו להשתיק אותו. וזהו כדי שיכול לכוין באמצע התפילה.

האם מותר לעקור ממקומו באמצע שמונה עשרה

קלג

ב. ובשו"ת שפתי נבונים שם הביא פסק ידוע מהחזון איש, שאם בנו מפצירו באמצע התפילה שצריך ללכת לבית הכסא, ואינו רוצה ללכת לבד ומפריע לו להתפלל, מותר לאביו להוציאו באמצע שמונה עשרה ולקחתו לבית הכסא, כיון שמפריע לו להתפלל.

ג. ועוד דוגמא מצויה, אם אחד מתפלל, וכגון אצל נשים שמצוי שמתפללות בבית, והטלפון מצלצל או שאחד דופק זמן רב בדלת ומפריע את כוונת התפילה; מותר לנתק את הטלפון או לפתוח את הדלת כדי שתוכל לכוון בתפילה וזה נחשב עקירה לצורך כוונה בתפילה, כך פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הו"ד בספר תפילה כהלכתה (שם).

ד. כתב במשנה ברורה (סימן ק"ד ס"ק ב') וז"ל: "כתב הח"א [כלל כ"ה ס"ט] העומד בתפילה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפילה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעיין שם בספר ואם מותר לשאול הדין צ"ע ונ"ל דמותר". וראה עוד בספרי הפוסקים אם מותר לעיין בספר אפילו בדבר שאינו מעכב בתפילה.

הרי ראינו כמה וכמה דוגמאות וכן מצאנו עוד הרבה דינים שפסקו האחרונים וגדולי הפוסקים שכמעט כל דבר שמפריע לו לכוון בתפילה יש מקום להקל ללכת לפי הצורך, כדי שיוכל לקבל את יישוב הדעת וכוונה שצריך כדי להמשיך להתפלל בכוונה.

ונחזור לנידון דידן, שאחד שרואה בזיון כתבי הקודש באמצע שמונה עשרה כגון אחד הניח פלאפון או משקפיים או ארנק על גבי ספר קדוש^א, והוא באמצע שמונה עשרה ומפריע לו במידה שאינו יכול לכוון בהמשך התפילה, נלענ"ד שמותר לו ללכת ולהסיר את החפץ מעל הספר וכדומה. ובאמת שדין הזה מובא בהדיא במשנה ברורה (סימן צ"ו ס"ק ז') וז"ל: "נפל ספר על הארץ ואינו יכול לכוין מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה ואי לא"ה לא יפסיק וכ"ש שאין לקרוץ באצבע וכיוצא בשעת תפילה. אם התחיל להתפלל ש"ע ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור [ח"א]". ואף שבספר חסידים שהביא

א. ראה בספרינו אהל יעקב הל' כבוד ספרים שהארכנו בנושא זה, שיש לעורר לאנשים להפסיק להניח חפצים של חולין על גבי ספרים קדושים.

המ"ב כתב שאין ללכת עד שמסיים הברכה, מ"מ כבר כתב בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק מ"ה סעיף כ"ז) ד"היום שנטרדים בזה הרבה" רשאי להפסיק אף באמצע הברכה, הרי בהדיא כתב שאם יש חשש בזיון לספרי קודש וזה מפריע לשמונה עשרה מותר לעקור ממקומו כדי למנוע הבזיון וה"ה בנידון דידן.

ושאלתי כמה מורי הוראה שליט"א, וכתב לי הגרש"ק גרוס שליט"א מח"ס שבט הקהתי שאם כשסוגר את עיניו זה עדיין מפריע לו, מותר לעקור ממקומו כדי להסיר את הבזיון. וכתב לי הגר"י שוב שליט"א וז"ל: "מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דאם זה מפריע לו להתפלל מותר לו ללכת להסיר את זה מהספרים. ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דישתדל להסיח דעת מזה ולא יפסיק ללכת באמצע התפילה".

העולה לדינא

אדם שמתפלל שמונה עשרה, ומלפניו הניח אדם טלפון או משקפיים שלו על גבי חומש, והדבר מפריע לו בתפילה, מותר לו לצאת ממקומו כדי להסיר את בזיון כתבי הקודש שקורה מלפניו.

בברכת התורה

יעקב אהרן סקוצילס

מח"ס אהל יעקב

